

Rerum Naturalium Fragmenta No. 61

<i>Szemere Zoltán: A Dendrocopos medius L. párzási játéka</i>	3
<i>Szemere Zoltán: A gatyás ölyv (Archibuteo lagopus Brünn.) és a nyúl</i>	7
<i>Szemere László: Buhu</i>	8
<i>Szemere Zoltán: A verebek táplálkozásáról</i>	9
<i>Hoffmann Gyula: Irodalom: Gombáskönyv kezdők részére</i>	11
Personalia	15

Budapest
1928

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Szemere László szerkesztése:

Budapest II., Debrői-u. 15

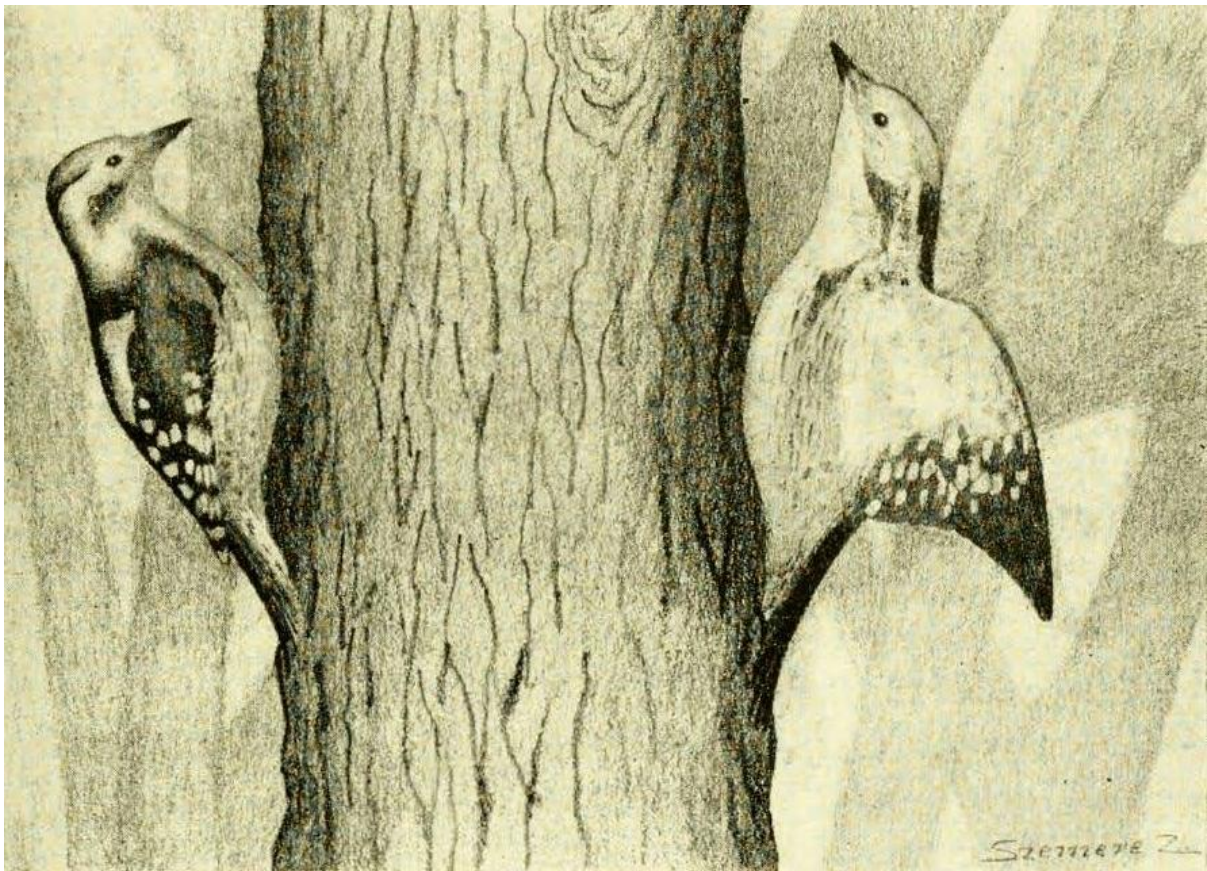
A *Dendrocopos medius* L. párzási játéka.

Írta Szemere Zoltán.

1 szövegábrával.

1928. június 14-én, délután fél kettő tájban, a Budapesttől északnyugatra lévő „Hűvösvölgy” erdőben, az erdőszéli lakóházaktól 30–150 méternyire, nagy melegben, szélcsendes időben észlelt megfigyelés.

Amikor észrevettük, (Haverschmidt, Hollandia; Salmen, Brassó,) már akkor feltűnt, hogy teljesen mozdulatlanul kapaszkodott egy kb. 30 cm. átmérőjű fán 4–5 m. magasan a földtől.

A *Dendrocopos medius* L. párzási játéka.

Pár pillanatig tartó mozdulatlanság után, néhány erőteljes szökéssel feljebb kúszott a fán vagy félmétert s újra „megmerevedett”. Minthogy a fán nem kopogtatott, nyilvánvaló volt, hogy nem élelem után jár.

Most újra pár szökés felfelé, rézsútos irányban balra, vagy egy negyedfordulattal a fa körül. Mikor egy más fára repült, akkor vettük észre, hogy a fa átellenes oldaláról is elszállott a ♀-ja.

Egy vastagabb fára szállottak, mind a ketten pontosan egy magasságban, de a fának teljesen átellenes oldalain. A játékot kb. 3 m. magasan kezdték.

Mind a kettőt kényelmesen figyelhettem, nem voltak tőlem messzebb 10—12 méternél.

A harkálpár mindég úgy kúszott a fán felfelé, hol egyenesen, hol csavarosan, mintha egy láthatatlan erő vitte volna egyszerre mind a kettőt. A kúszást mindég a ♂ kezdte, de ez csak alapos megfigyelésnél volt észrevehető. Ha a ♂ balra kúszott felfelé, a ♀ is balra tért ki, s $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{2}$ másodperc múlva megint a fa átellenes oldalain állottak. A ♀ a ♂ előtt olyan gyorsan tért ki, hogy az átellenes viszony kúszás közben is mindég megvolt. Ezt persze csak a ♀ éber hallgatózása tette lehetővé. (Hogy mikor, s merre indul a ♂.)

A játék másik részében a ♂ nem szökelésszerűen, hanem egészen apró fogásokkal, egyenletesen kúszott felfelé és oly lassan, hogy másod-percenként alig 5—6 centimétert haladt. Ennél a lassú kúszásnál azonban a szárnyait egy kissé kinyitotta, azokat nagyon gyengén rezegtette (l. a rajzot) és a kúszás tartama alatt tompa, lassú, szaggatott s meglehetősen halk

köszörülésre emlékeztető hangot adott. Néha a lassú kúszás közben megállt egy-két másodpercre; ilyenkor a szárnyait nyitva hagyta, és tovább „köszörült”. Ezzel rendszeren csak akkor hagyott fel, mikor egy más fára repült át.

Mialatt a ♂ így köszörülve és szárny-rezegtetve kúszott, a ♀ teljesen némán, csukott szárnnyal haladt egyenletesen a ♂-mel egy magasságban, átellenben.

A köszörülve kúszó ♂ csőrét kissé előre nyújtotta, majdnem párhuzamosan a fatörzsszel, míg a ♀ állandóan egyforma fejtartást mutatott.

A harkályokat vagy 5–6 „váltás”-nál (más fára repülés) figyelhettem meg – a fent leírtakon kívül még a következő említésre érdemes jelenségeket vettem észre:

Valamint a kúszást, úgy a váltást is mindig a ♂ kezdte. A váltás távolsága igen különböző volt: 4–5 métertől 60–70 méterig. A kúszást rendszeren 3–3½ méter magasan kezdték: a legalacsonyabb kezdésük is legalább 2½ méter magasan volt.

A kiválasztott fára való rászállás alkalmával már átellenben szállott a törzsre. Inkább vastagabb fákat szemeltek ki a játékhoz; a legvékonyabb kb. 25 cm. vastag lehetett. Egy fán kb. egy-két métert kúsztak, aszerint hogy magasabban, vagy alacsonyabban kezdték.

A „köszörülő” kúszás alatt nem észleltem csavarást. Mialatt őket figyeltem, a völgyfenéken maradtak, ott váltogattak ide-oda; a hegyoldal fáit nem keresték fel.

A kiválasztott fának a ♂ a déli, vagy délkeleti oldalára szállott. Jobbra-felé csak egyszer láttam őket „csavarni”, de a második megállás után balra folytatták. A balra kezdett csavarást azonban soha nem változtatták. Valamely fán az első szökellés sohase volt csavarás.

Hogy ezeknél a játékoknál észlelt látszólagos szabályszerűségek közül mennyiben volt szerepe a véletlennek és hogy más *Dendrocopos medius* egyedek is teljesen hasonlóan viselkednek-e, arról természetesen csak újabb, sorozatos hasonló megfigyelések alapján lehet majd valami határozottat mondani.

(*Aquila*. – 34/35. (1928) 35., p. 309-312.)

A gatyás ölyv (*Archibuteo lagopus* Brünn.) és a nyúl.

Szemere Zoltán

E madarat a legtöbb vadász „sas”-nak nevezi és ahol csak teheti, lelövi. Alábbi megfigyelésem azt bizonyítja, hogy nem oly káros, mint aminőnek általánosságban gondolják. Kocsin utazva egy gatyás ölyvet láttam a földön, tőle 15 lépésnyire egy nyúl ült. Mindkét állat teljesen nyugodtan viselkedett.

Közeledtemre az ölyv szárnyat bontott s vagy 50 lépéssel odább újra leszállott. Majd megindult a nyúl is és az ölyvtől 10 lépésnyire megint leült! Az ölyv megnézte a feléje nyugodtan közelítő nyulat, de több figyelemre nem méltatta s mikor a nyúl tovább ment, az ölyv helyén maradt.

Ebből nyilvánvaló, hogy ha a nyúl az ölyv részéről bárminő ellenséges szándékot tapasztalt volna, semmi esetre sem viselkedett volna a leírt módon.

Jegyzet. A fenti észlelet megerősíti azt a tapasztalatot, hogy a hozzánk csak telelni járó és túlnyomórészt egerekkel s más apró rágcsálókkal táplálkozó gatyás ölyv nem bántja az egészséges apró vadat s csak erős fagy és magas hó esetén – mikor ő is Ínségbe jut – támad a megsebzett vagy betegségtől meggyengült nyúlra, fogolyra vagy fácánra. *Szerk.*

(*Aquila.* – 32/33. (1926) 33., p. 267.)

Buhu

Szemere László

Buhu költött 1927-ben Pilisszentkereszt határában, és pedig a községtől délre levő vadászház körüli erdőben, a háztól kb. $\frac{3}{4}$ kilométerre keletre, és pedig faodúban. 2 fióka volt az odúban, de az szűk volt nekik, s az egyik kitúrta a másikat, azt aztán valaki elvitte s Budapesten értékesítette. A másik később kirepült.

(*Aquila.* – 34/35. (1928) 35., p. 386)

A verebek táplálkozásáról.

Szemere Zoltán.

1928 szeptember 8-án huzamosabb ideig figyeltem egy gyommagirtó verébcsapatot. A körülbelül 60—70 darabból álló csapatban becslésem szerint egyforma arányban volt *Passer domesticus* és *montanus*. Sok magot szedtek fel a földről is, de amellett a még éretlen magvakat is csipegették a gyomokról.

Több ízben láttam, hogy egyes *P. domesticus*ok olyan gyomnövénykéket, melyeknek termését csak ágaskodva vagy felugorva érhatték el, egy nagyobb ráugrással (szárny-segítséggel, tehát rebbenéssel) testsúlyukkal a földre szorították és úgy szedegették róla a magvakat.

Hogy egy gyomnövényről az összes magvakat leszedték volna, azt csak nagyon kevés esetben láttam s akkor is csak olyan fűvön, melynek termős szárrésze legfeljebb 2—3 cm. volt. Az ilyenekről egy lassú húzással levakarták a magvakat, míg általában csak imitt-amott csíptek ki egy-egy gyommagot.

Ellenben egy dolog kissé meglepett ennél a verébcsapatnál: egy galagonyalepke végigrepült a fejük felett úgy, hogy körülbelül 2 méter hosszúságban nem repült magasabban felettük, mint 20—30 centiméterre, és egyetlen egy veréb se akadt, amelyik figyelemre méltatta volna.

(*Aquila*. – 34/35. (1928) 35., p. 411.)

Irodalom: Gombáskönyv kezdők részére.

Írta: Szemere László. *)

Dr. Hoffmann Gyula.

Vége egy magyar gombáskönyv, amely 200 hazai nagy gombának tüzetes, leírását tartalmazza. Szemere Lászlónak, kezdők részére írt, 50 színes képpel s ugyanannyi szövegközi ábrával díszített, Gombáskönyvét örömmel üdvözljük.

Mindig-bizonyos irigységgel szemléltük, a hozzánk legközelebb álló német irodalmat, melyben egyre-másra, rövid időközökben jelentek, meg, még a háború alatt is (Michael 1917, Schnegg 1918, Gramberg 1921), még az ottani, fejlett sokszorosító iparnak is becsületére váló kisebb-nagyobb igényekhez szabott gombáskönyveik, addig nálunk: amink volt, az is elfogyott, részben pedig amink lehetett volna, meg sem jelenhetett, ezért Szemere munkája hézagpótlás szempontjából is nagy jelentőségű.

Anélkül, hogy elődeink érdemét bármily csekély részben is leszállítani akarnám, lehetetlen szegénységünkre rá nem mutatnom, hogy amíg p.o. az 1877-ben megjelent Lorinzer-féle fordítás, a már Clusius által is „Galambicza” néven ismert Russuták nevét, a gomba német „Täübling” nevének félreértésével, „Bódító”-ra magyarosította, addig a Cserey-féle gombaismébe, olyan sajnálatos, esetleg kiszámíthatatlan következményekkel járó tévedés csúszott bele, hogy a könyvecske 18. lapján a gyilkos galóca jellegzetes rajza van a csiperke fejlődéseként feltüntetve.

Szemere László, ismerve képességét, a gombákra vonatkozó tudományos előismeretek hosszadalmas tárgyalását mellőzve, egyszerre a mélyére viszi olvasóját a gombák meghatározásával s a lehető legegyszerűbb módon, magán a meghatározandó gombán oktatja ki olvasóját a szükséges tudnivalókról, így a tudni-vágyó, komoly, jó szemű közönség könyvét haszonnal is forgathatja.

Leírásai világosak, a gomba kalapját, bélését, tönkjét, minden egyes gombánál tüzetesen külön-külön tárgyalja, lehetőleg röviden tárván elénk a gomba jellemző tulajdonságait. Kár, hogy valószínűleg a rövidség okából, a kalap felsőbőrének könnyen vagy nehezen lehúzható, vagy éppen le nem húzható, sokszor igen jellemző tulajdonságának leírását rendesen mellőzi.

Igen jó tulajdonsága Szemere könyvének, hogy minden jelentősebb ehető gombánál, kielégítő tájékoztatással szolgál, hogy az miként viselkedik felhasználás alkalmával. Érdeme az is, hogy a tárgyalt 200 gomba magyar névvel van ellátva. Mindenesetre nehéz vállalkozás s szerzőnk elég szerencséivel oldja meg feladatát. Mindazáltal szükségesnek látnánk a gombáknak a köztudatba átment s a nép által is így ismert elnevezését megtartani.

Vájjon nem ad-e erős félreértésekre alkalmat az, hogy a *Phallus impudicus* közönséges szömörcsök nevet viseljen? Clusiusnak 1600-ban, Sterbecknek 1675-ben kiadott munkái is tanúsítják, hogy népünk a *morcheliákat*, meg a *Helvalla* (*Gyromitra*) *esculentát* hívja szömörcsöknek, szemben a *Phallus impudicus*-nak szemmel láthatóan későbbi időből származó „szemtelen szömörcsök” helytálló elnevezésével.

Az *Amanita rubescens*nek is jobban megfelelne a „piruló” galóca név a piroslónál, mert a gomba fehér húsa ténylegesen pirulni kezd, ha a kalap felső bőrét lehúzzuk. Ez a gomba egyébként a legjobb ízű nyári gombánk egyike, amely bátran kiállja a versenyt a császárgombával, a Clusius szerint „Úr-gombának” nevezett *Amanita caesareá*val. Mindenesetre megérdemelné a bővebb méltatást.

Erdészeti szempontból szívesen láttuk volna, ha helyenként azok a fanemek is meg lennének jelölve, melyek alatt bizonyos gombák megjelenni szoktak. így a *Boletus elegans* érdekes symbiosisa a vörösfenyővel, a *Lactaria torminosa*. Vas megyében „nyiralla” gombának a nyírfával, de például az őzláb is nagyon szereti az akácokat.

A praerafaelita modorban festett színes gombaképek elég jól sikerültek, bár egyszerűségük gyakran esik a hasonlóság rovására, A német munkák pompás ábráival egy sorba természetesen nem állíthatók. A meghatározás szempontjából tán előnyösebb, hogy a gombák környezet nélkül vannak ábrázolva: annyi azonban bizonyos, hogy az újabb német szerzők illusztrációi után, szinte leírás nélkül, biztosan fel lehet a gombákat a természetben ismerni. Hogy a jelen munka képeiről ezt megállapítanunk nem lehet, annak oka minden bizonnyal az, hogy szegények vagyunk.

(*Erdészeti Lapok*, v.65, no.12, 1926. december, p.504-505).

*) Ára 11.2 pengő = 140.000 korona. Megrendelhető: szerzőnél Budapest, II. Debrői út 15.

Gombáskönyv kezdők részére.

Most jelent meg Szemere László „Magyar gombáskönyvek és képek” című szakirodalmi vállalkozásának első kötete. Az egész vászonkötéses, díszes kiállítású zsebkönyvben 250 gomba leírása mellett több mint 50 gomba színes képét találjuk, melyek közül 25 levelezőlapokon is megjelent, a képek alatt a gomba rövid leírásával.

Szerző a lehető legegyszerűbb meghatározó kulcs segítségével vezeti be a kezdőt a gombák tömkelegébe, azonkívül külön fejezetekben tárgyalja a gombák értékesítését, termesztését, s mindazokat az ismereteket, amelyeket a gombakedvelő nagyközönségnek tudni célszerű. A könyv szerző kiadása, kapható Budapesten, II., Debrői-út 15. sz. alatt, de beszerezhető a könyvkereskedők által is. Ára teljes vászonkötésben 140.000 K.

A „Magyar gombáskönyvek és képek” 2—4 száma: „Gombáskönyv haladók részére” cím alatt a Magyarországból ez-ideig kimutatott kb. 1800 gomba leírását nyújtja. Szerző előzetes tájékoztatója szerint mindenik könyv az elsőhöz hasonló méretben és kiállításban fog megjelenni. Beosztásuk a következő: 1. A fehér-spórás lemezesbélésű gombák. 2. A nem fehér-spórás lemezesbélésű gombák. 3. A nem lemezesbélésű gombák. (Ezt a kötetet dr. Moesz Gusztáv írja.) Ezeknek a könyveknek 50 színes képével tehát már 100 gombakép segítségével határozhatjuk majd meg a gombákat.

A további (5) kötetek csak színes táblákból fognak állani, hogy így a további leírásokat mentől több színes kép egészítse ki. A levelezőlapok az iskolai oktatásnak kiváló segédeszközei

lehetnek. A majdani sorozat – kisebb méretben – az angol Cooke gombáskönyveihez fog hasonlítani, ha a többi könyv is az elsőhöz hasonló ízléses kiállításban lesz majd asztalunkon. Mert ez a könyv nemcsak szakkönyv, de ajándékozási célra is alkalmas szép könyv.

(Pápa és Vidéke, 23. évf. sz. (1926) 1926.nov.14 / 46. szám, 6.o.)

Personalia.

A m. kir. Földművelésügyi Miniszter 1926. VII. 5-én kelt 39.469. IX. 2. számú hozzájárulása folytán Szemere László madártani szakelőadó intézetünktől megválva 1926. VII. 15-én mint mycologus a M. Kir. Növényélet- és Kórtani Intézet szolgálatába lépett át.

A m. kir. Madártani Intézet igazgatója Szemere Zoltán ny. honvédhuszár őrnagyot 1925. VIII. 1-től kezdődőleg az intézet kötelékébe felvette és a könyvtár kezelésével bízta meg.

A m. kir. Földművelésügyi Miniszter 1927. VI. 14-én kelt 80.206. IX. 2. számú rendeletével Dr. Vasvári Miklós díjnokot 1927. VI. 1-től kezdődőleg szaknapidíjassá minősítette át, — 1927. X. 15-én bölcsészdoktorrá történt avatása után pedig: 1927. XII. 12-én kelt 4.854. IX. 2. számú rendeletével a X. fiz. oszt-ba kísérletügyi asszisztenssé nevezte ki.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága a m. kir. Földművelésügyi Miniszter 1927. VII. 10-én kelt 2.860. IX. 2. számú előterjesztésére Schenk Jakab titkár részére a kísérletügyi igazgatói címet és jelleget adományozta, — 1928. VIII. 27-én kelt magas elhatározásával pedig a VI. fiz. oszt-ba kísérletügyi igazgatóvá nevezte ki. (1928. IX. 7-én kelt 4.152. Ein. IX. 2. F. M. sz. rend.)

A m. kir. Földművelésügyi Miniszter 1927. X. 14-én kelt 4.074. IX. 2. számú rendeletével Warga Kálmán m. kir. kísérletügyi ornitológust a IX. fiz. oszt-ba nevezte ki.

(*Aquila*, 34/35. (1928), p. 485)